

**РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ  
У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ**

**Іван Хом'як,  
доктор педагогічних наук, професор,  
академік Академії наук вищої школи України,  
завідувач кафедри української мови і літератури,  
Національний університет "Острозька академія"**

**УДК 378.147:811.161.2**

*У статті порушено проблему розвитку мислення студентів у процесі професійного становлення; проаналізовано мислення як пізнавальну діяльність індивіда; зосереджено увагу на нерозривному зв'язку мислення й мовлення; визначено роль критичного мислення в умовах інформаційного суспільства; запропоновано орієнтовну структуру академічного заняття, призначеного для розвитку критичного мислення студентів; наведено приклади завдань з метою розвитку критичного мислення філологів; вибірково проілюстровано структуру адаптованих до академічного навчання інтерактивних прийомів; вмотивовано роль аргументів, призначених для обґрунтування, підтвердження лінгвістичних та лінгводидактичних явищ, фактів; наведено приклади проблемно-дискусійних питань із блоками доказового матеріалу.*

*Ключові слова: мислення, розвиток критичного мислення, інтерактивні прийоми навчання, роль аргументів, проблемно-дискусійні питання, блоки доказового матеріалу.*

*Визначення проблеми в загальному вигляді. В умовах соціально-економічних, культурно-освітніх, інформаційно-технологічних перетворень завданням вищої школи в сучасному суспільстві є: навчання фахівців, здатних*

здійснювати різноманітні розумові операції, гнучко й логічно мислити; підготовка професіоналів, готових до пошуку нових педагогічних ідей, орієнтованих на формування активної, творчої особистості. Проблемам розвитку мислення приділили увагу С.Максименко, С.Мірошник, Т.Самаренко, Н.Степанова, С.Терно, С.Тимоха, О.Тягло та ін.

*Мета статті.* Ми задалися метою проаналізувати роль мислення у фаховому зростанні студента, обґрунтувати значення критичного мислення у формуванні професійних якостей українського філолога.

*Виклад основного матеріалу.* Що ж являє собою мислення? У "Педагогічному словнику" і "Психолінгвістичному глосарії" мислення трактується як "процес пізнавальної діяльності індивіда, що характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності" [2, с.56; 4, с.316].

У психологічній літературі мислення характеризується як один із вищих проявів психічного стану, процес пізнавальної діяльності індивіда, якому характерне узагальнене й опосередковане відображення дійсності; це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв'язуваних завдань та способів їх вирішення. Акцентується увага на тому, що мислення нерозривно пов'язано з діяльністю особистості – з мотивацією, здібностями і т. ін. На кожній стадії психічного розвитку людина здійснює розумовий процес на основі сформованих мотивів і здібностей; при цьому подальше формування мотивів і здібностей відбувається в наступних стадіях розумової діяльності [7, с.245].

Мислення – невід'ємний складник і особливий об'єкт самосвідомості особистості, у його структуру входять: 1) розуміння себе як суб'єкта мислення; 2) диференціація "своїх" і "чужих" думок; 3) сприйняття ще не вирішеної проблеми як суто своєї; 4) усвідомлення свого ставлення до проблеми [там само, с.246].

Розрізняють такі види мислення, як: словесно-логічне, наочно-образне, наочно-діюче, творче, теоретичне, практичне, емпіричне, логічне, аналітичне, інтуїтивне, реалістичне, аутистичне, продуктивне, репродуктивне, мимовільне, довільне.

В аспекті досліджуваної проблеми актуальними є:

- мислення словесно-логічне як один із видів мислення, для якого характерне використання понять, логічних конструкцій; функціонує на базі мовних засобів і являє собою найпізніший етап історичного та онтогенетичного розвитку мислення; у його структурі формуються й функціонують різноманітні види узагальнень;

- творче мислення, яке характеризується створенням суб'єктивно нового продукту й новоутвореннями в ході пізнавальної діяльності, що стосуються мотивації, цілей, оцінок і смислів; відрізняється від процесів застосування готових знань і певних умінь, характерних репродуктивному мисленню;

- наочно-образне мислення, що пов'язано з уявленням ситуацій і змінами в них; за його допомогою найповніше відтворюється все різноманіття фактичних характеристик предмета; його важлива особливість – установлення незвичних, "неймовірних" сполучень предметів та їхніх властивостей; являє собою один із етапів онтогенетичного розвитку мислення [там само].

З філософських позицій мислення являє собою активний процес відображення об'єктивного світу в поняттях, судженнях, теоріях і т. п., пов'язаних із вирішенням тих чи тих завдань, вищий продукт особливим чином організованої матерії – мозку [8, с.228].

Необхідно зазначити, що мислення зв'язано із суспільним розвитком, виникає в процесі виробничої діяльності людей і забезпечує опосередковане відображення дійсності; має суспільну природу, існує лише у зв'язку з трудовою і, що для нас важливо, мовленнєвою діяльністю, характерною лише для людського суспільства. Мислення здійснюється в тісному зв'язку з мовленням, і результати його фіксуються в мові. Йому властиві такі процеси, як: абстрагування істотних ознак від неістотних і від самих об'єктів, аналіз і синтез уявлених і мисленневих об'єктів, поставлення певних завдань і знаходження шляхів їх вирішення, узагальнення, класифікація, висунення гіпотез, ідей і т. п. Результатом процесу мислення завжди є певна думка [8, с.229; 6].

Мислення, за "Психологічним словником", – процес опосередкованого й узагальненого пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях; виникає в процесі взаємодії людини із зовнішнім світом, є функцією мозку, вищою формою вияву аналітико-синтетичної діяльності, відображає об'єктивну дійсність глибше, повніше й точніше, ніж чуттєве її пізнання. Критерієм його істинності є суспільна практика [6]. Мислячи, людина пізнає те, чого вона не може безпосередньо сприйняти й уявити, доходить до розуміння суті явищ світу, формує поняття про них і практично оволодіває ними.

Як стверджує В.І.Войтко, мислення є засобом пристосування до змінюваних умов спільної праці. Спочатку воно безпосередньо впліталось у практичні дії, пізніше на основі і з допомогою мови виробились розумові дії, які уможливили планування людьми їх діяльності; це й передбачення її результатів, розв'язання завдань, що поставали перед ними. Виникли нові мотиви мислення: потреба зрозуміти, з'ясувати складне, розв'язати пізнавальну або практичну задачу, а також нові його форми й засоби. Пізнання нового, безпосередньо не даного відбувається через розумові і, в разі потреби, практичні дії, через мисленнєві операції.

Таким чином, мислення є особливою пізнавальною діяльністю, що забезпечує утворення наукових понять на етапі переходу суб'єкта від уже засвоєних ним до нових знань шляхом виконання необхідних розумових операцій.

Основними формами процесу мислення є, як відомо, судження й міркування. До процесу міркування входять умовиводи, у яких суб'єкт міркування, оперуючи наявними в нього знаннями, розкриває у відображуваних об'єктах нові якості й відношення, завдяки чому розширює й збагачує свої знання. При цьому людина йде шляхом індукції (від конкретних фактів до загальних суджень) або дедукції (застосування засвоєного правила в усному чи писемному мовленні). Як бачимо, мислення полягає в постійних переходах

суб'єкта від часткового до загального, від конкретного до абстрактного й навпаки.

Аналіз наукової літератури підтверджує думку про те, що природні можливості розвитку мислення кожного індивіда реалізуються в процесі його взаємодії із зовнішнім світом, пізнання ним предметів і явищ, засвоєння мисленнєвих надбань людства. У процесі навчання в студентів формуються пізнавальні інтереси, розумові дії й операції, розвивається здатність мислити. Мета сучасного навчання полягає в тому, щоб не тільки дати знання, а й навчити самостійно мислити [6, с.92], аби виробити / розвинути необхідні компетентності.

В умовах інформаційного суспільства викладач втрачає функцію транслятора знань, його завдання – допомагати студентам розв'язувати проблемні завдання, розвивати вміння робити самостійні висновки на основі дібраних аргументів. У процесі вирішення проблемних задач, участі в лінгвістичних дискусіях, обґрунтуванні власних позицій виникає потреба в застосуванні *критичного мислення*. Значення прикметника *критичний* "Великий тлумачний словник сучасної української мови" трактує так: 1. Стосується до критики; який містить критику; який ґрунтується на науковій перевірці правдивості, правильності чого-небудь. 2. Здатний виявляти та оцінювати позитивне й негативне в кому -, чому-небудь; вимогливий [1, с.588].

Освітній процес, побудований на засадах критичного мислення, став основою реформ у високорозвинених країнах Європи. Як відомо, Всесвітній економічний форум у Давосі регулярно наводить перелік актуальних для успішної кар'єри навичок. Слід сказати, що рейтинг критичного мислення помітно зріс: із четвертого місця (навички для 2015 року) до другого місця (навички, які будуть важливими в 2020 році).

В інтернет-ресурсах наявна інформація про те, що ідея розвитку критичного мислення зародилася у США, започаткували її психологи ХХ ст. У.Джемс та Дж. Д'юї. Засновник Інституту критичного мислення М.Ліпман визначив критичне мислення як кваліфіковане, відповідальне мислення, що забезпечує правильні судження. На його думку, критичне мислення дозволяє

людині формулювати вірогідні судження тому, що воно: а) засновано на критеріях; б) є таким, що самокоректується; в) "пливе" до контексту. Р.Поль також вважає, що основне призначення критичного мислення – розв'язування проблем (завдань), а його головним результатом є судження. Висунення гіпотез, за Ф.Станкато, - це одне з ключових умінь у критичному розмірковуванні [9].

Л.Барсукова в електронному ресурсі "Технології критичного мислення" наголошує на тому, що критичне мислення - це складний процес, який починається із залучення інформації та завершується прийняттям рішення. Критично мислити означає: використовувати такі мисленнєві операції, як аналіз, синтез, оцінка; ставити питання різних типів і відповідати на них, виходячи із ситуації та інформації; ефективно шукати нове та оцінювати факти й судження [10]. Аналіз використаних джерел дозволив визначити властивості критичного мислення: усвідомленість, самостійність, рефлексивність (самоаналіз), цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самоорганізованість.

До організаційного блоку критичного мислення С.Максименко вводить процедури з метою: усвідомлювати проблему, встановлювати діалектичний зв'язок між суперечностями; доводити-добирати прийнятні, відповідні та несуперечливі докази; знаходити контраргументи; помічати факти, що суперечать власній думці; обґрунтовувати їх; оцінювати-співвідносити об'єкт дослідження з певною системою цінностей (наявне з належним), вибирати одну з багатьох альтернатив; осмислювати обмеження, що накладаються на висновок (істинність висновку за певних умов); використовувати різні критерії та контексти; спростовувати (принцип фальсифікації); узагальнювати; висувати гіпотези; робити висновки [3].

Пропонуємо орієнтовну структуру фрагмента академічного заняття, призначеного для розвитку критичного мислення студентів:

I. Вступна частина.

- Актуалізація опорних знань.
- Створення проблемної ситуації.

II. Основна частина.

- Висунення гіпотези.
- Встановлення діалектичного зв'язку між суперечностями.
- Обґрунтування лінгвістично-дидактичних версій.

### III. Підсумкова частина.

- Узагальнення висловлених під час дискусії міркувань.
- Формулювання висновку-судження.
- Апробація з'ясованого визначення (поняття) в практичній діяльності.

Важливо, аби в умовах суб'єкт-суб'єктного навчання викладач не на себе брав пояснення лінгвістично-дидактичних фактів, явищ, понять, а стимулював студентів самостійно міркувати, логічно мислити, доходити висновків.

Наводимо приклади завдань з метою розвитку критичного мислення студентів-філологів.

**З а в д а н н я 1.** Тема заняття з культури усного й писемного мовлення "Нормативність мовних одиниць".

Як відомо, *пуризм* знаменує прагнення до очищення літературної мови від іншомовних запозичень, від проникнення в літературне мовлення ненормативних лексичних чи граматичних елементів.

- У чому полягає неоднозначність ставлення до нього в радянському і європейському мовознавстві? Оцініть його з позицій сучасної української лінгвістики.

**З а в д а н н я 2.** Тема із сучасної української літературної мови "Складне речення як синтаксична одиниця".

- Обґрунтуйте, який *аспект* у вивченні синтаксису є визначальним у формуванні мовної особистості філолога, серцевиною його є вчення чеського лінгвіста В.Матезіуса про актуальне членування речення.

**З а в д а н н я 3.** Тема із сучасної української літературної мови "Пунктуація як система правил вживання розділових знаків".

- Чому оволодіння пунктуаційною компетенцією здійснюється під час засвоєння синтаксису, тоді як пунктуацію відносять переважно до правописних

норм: це стосується передусім української академічної граматики, окремих підручників і дисертаційних праць.

**З а в д а н н я 4.** Тема з методики викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах "Типи уроків з української мови, їх структура й методика проведення".

- Чи правомірно сприймати сполуку *"зв'язне мовлення"* як плеоназм?

Проаналізуйте трансформаційний зміст цього поняття на прикладі відповідного типу уроку: *"уроки розвитку зв'язного мовлення"...* - *"уроки розвитку комунікативних умінь і навичок"* (М.Пентилюк), *"уроки оволодіння комунікативною компетенцією"* (І.Хом'як).

**З а в д а н н я 5.** Тема з методики викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах "Методика роботи зі стилістики".

- Обґрунтувати алогізм у формулюванні дидактичної мети занять: *"виробити в школярів стилістичну компетенцію"*; *"досягти в учнів стилістичної компетентності"*.

**З а в д а н н я 6.** Тема з дослідницького підходу до вивчення українського правопису "Вживання апострофа".

Спростуйте думку про те, що *"в словах **мавпячий** і **морквяний** апостроф не вживається, бо вони становлять виняток із правил"*.

**З а в д а н н я 7.** Тема з методики викладання лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах "Методика навчання морфеміки й словотвору".

- Наведіть контраргументи для вживання в науковій літературі термінології: творення іменників *"суфіксальним, префіксальним, префіксально-суфіксальним, безафіксним способами"* та творення іменників *"безафіксним видом морфологічного способу творення іменників"* або *"суфіксальним різновидом афіксального виду морфологічного способу творення слів"*.

З метою розвитку в студентів критичного мислення варто вдаватися до найрізноманітніших методів і прийомів навчання, особливо ж дієвими є інтерактивні, як-от адаптовані до академічного навчання [5, с.65, 87, 119]: *"мультиголосування"* у вступній частині заняття.

Мета: актуалізація, мотивація, розвиток уміння оцінювати ідеї та здійснювати їх вибір.

Необхідний час: від 5 до 15 хвилин.

Обладнання: великий аркуш паперу, маркери або дошка з крейдою.

Порядок роботи:

Крок 1. Складіть список питань і пронумеруйте кожне з них. Об'єднайте однакові або схожі питання. Якщо необхідно, переформуйте (перенумеруйте) групи питань.

Крок 2. Запропонуйте студентам обрати кілька важливих, на їхню думку, питань, обговорити й записати їх номери на окремому аркуші. Кількість обраних питань не повинна перевищувати одну третину загальної кількості у списку. Можна голосувати відкрито, підносячи руку під час називання чергового за порядком питання.

Крок 3. Підрахуйте кількість голосів. Для скорочення списку видаліть питання, що набрали найменше число голосів. Мінімальна кількість голосів визначається відповідно до кількості учасників.

### *"Навчаючи вчуся"* в основній частині

Мета: використання для вивчення блоку інформації або для узагальнення та повторення вивченого з метою створити уявлення про загальну картину понять і фактів, викликати певні питання, підвищити у студентів інтерес до навчання, взяти участь у передачі здобутих знань однокурсникам.

Необхідний час: 10-25 хвилин.

Обладнання: картки з текстами для кожного студента.

Порядок роботи:

Крок 1. Підготуйте картки з лінгвістичними чи лінгводидактичними фактами, пов'язаними з темою заняття.

Крок 2. Кожному студентові роздайте по одній картці та запропонуйте упродовж кількох хвилин ознайомитися з розміщеною на них інформацією.

Крок 3. Запропонуйте ознайомити зі своєю інформацією інших одногрупників. Попередьте, що кожен студент може одночасно говорити лише з

однією особою: ділиться своїм фактом і сам одержує інформацію від іншого студента. Упродовж відведеного часу потрібно забезпечити спілкування кожного студента з максимальною кількістю інших для одержання якомога повнішої інформації з виучуваної теми.

Крок 4. Після виконаного завдання запропонуйте студентам поділитися одержаною інформацією. Проаналізуйте й колективно узагальніть здобуті знання. Важливі або складні факти доречно записати на дошці.

*"Займи позицію"* в підсумковій частині

Мета: обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій; інтенсивна перевірка обсягу та глибини наявних знань; розвиток умінь аргументувати власну думку.

Необхідний час: 15 хвилин.

Обладнання: плакати "За", "Проти", "Складно".

Порядок роботи:

Крок 1. Запропонуйте студентам дискусійне питання.

Крок 2. Розмістіть плакати з варіантами відповідей у різних частинах аудиторії.

Крок 3. Порадьте згрупуватися біля відповідних плакатів.

Крок 4. Запропонуйте представникам кожної з груп обґрунтувати свою позицію або скажіть усім, хто поділяє одну й ту ж точку зору, обговорити її та виробити спільні аргументи на її захист.

Крок 5. Поцікавтеся, чи не змінив хто-небудь з учасників своєї думки. Запропонуйте таким студентам перейти в іншу групу й умотивувати причини свого переходу.

Крок 6. Попросіть назвати найпереконливіші аргументи своєї та протилежних позицій.

Визначальними властивостями критичного мислення є рефлексивність (самоаналіз) і обґрунтованість, які не можливі без *аргументів*. Тлумачний словник так коментує це поняття: "аргумент – підстава, доказ, які наводяться для обґрунтування, підтвердження чого-небудь" [1, с.39]. Проілюструємо

аргументаційний матеріал до вступної теми з курсу "Культура усного й писемного мовлення".

Ключові проблемно-дискусійні питання:

- Як Ви розумієте вислів одного з учасників Революції Гідності: "Рабів до раю не пускають"?
- Чи вшановуєте пам'ять про тих, хто поліг, захищаючи рідну мову.
- Що Ви робите для утвердження української мови як основного атрибута державності?

Блок аргументів, оприлюднених у засобах масової інформації:

\* Святослав Літинський через суд отримав перший в Україні паспорт без дублювання російською мовою, після чого Кабінет Міністрів затвердив зразок нового паспорта і прийняв постанову про те, що з 1 січня 2016 року будуть видавати основні документи громадянина країни за новим зразком; виграв судові позови про ігнорування української мови в міністра внутрішніх справ А.Авакова, голови НАБУ А.Ситника, экс-очільниці Національної поліції України Х.Деканоїдзе; неодноразово виграв позови проти апарату Верховної Ради України щодо перекладу депутатських виступів державною мовою; виграв судовий процес проти виробника ноутбуків HP (Hewlett Packard) через відсутність маркування клавіатури українською мовою; завдяки йому іноземні виробники пральних машин почали виготовляти паспорти до техніки з українським перекладом; подав у суд на виробників автомобілів, які ігнорували українську мову в документації та в панелі техніки. С.Літинський вважає, що *якби хоча б один відсоток українців не боявся державної бюрократії й наполегливо боровся за свої права, досягти результатів було б набагато простіше.*

\* На знак протесту проти зросійщення України Василь Макух у листопаді 1968 року облив себе бензином і підпалив на підході до майдану Незалежності в Києві; він став першим у Європі громадянином, який виявив протест проти мовної дискримінації в такий спосіб. У лютому 1969 року намагався спалити себе у вестибюлі Київського університету ім. Тараса Шевченка Микола Береславський

із Дніпропетровщини, протестуючи проти русифікації. 21 січня 1978 року з тих самих мотивів акт самоспалення вчинив на могилі Тараса Шевченка в Каневі на Чернечій Горі Олекса Гірник, залишивши передсмертну записку-заклик: "Протест проти русифікації українського народу! Хай живе Самостійна Соборна Українська держава!"

- Чому українцям нав'язують думку про те, що "мова не на часі, треба займатися економікою"?

- У чому полягає невідкладність прийняття Закону про українську мову?

- Якби Ви були депутатом Верховної Ради України, якому із законопроектів віддали б перевагу? Умотивуйте свій вибір.

Блок аргументів:

\* 28 лютого 2018 р. Конституційний суд України визнав Закон авторства депутатів від Партії регіонів С.Кивалова та В.Колесніченка "Про основи державної мовної політики" неконституційним.

\* У відповідь на оголошені в країні роки англійської (2016), німецької (2017) мов ініціативна група "Перше грудня" в кінці 2017 року звернулася до Президента України з проханням оголосити 2018-й Роком утвердження державної української мови. Згодом з аналогічною пропозицією виступили екс-президенти України Л.Кравчук, Л.Кучма й В.Ющенко. Про це йдеться у відкритому зверненні трьох президентів: "Звертаємося до Вас із проханням підтримати ініціативу щодо оголошення 2018 року Роком затвердження державної мови. Цей крок зміцнить фундамент української державності в такий бурхливий час нашої історії, сприятиме консолідації суспільства і покаже нашим іноземним партнерам нашу твердість і впевненість у власних ідеалах". Наступне звернення до глави держави невдовзі ініціювала народна артистка України А.Роговцева, однак і цього разу безрезультатно.

\* У Верховній Раді зареєстровано три законопроекти про українську мову.

Законопроект № 5670 "Про державну мову". Суть його: високопосадовці, народні депутати, судді мають вільно володіти українською мовою. Вимоги визначає Національна комісія зі стандартів державної мови, а перевірку рівня

володіння здійснює Центр української мови. Квоти мовлення українською в ефірі телерадіокомпаній продовжує регулювати закон "Про телебачення і радіомовлення". Національна комісія зі стандартів державної мови – це 9 осіб, обраних на 6 років прем'єр-міністром і різними міністерствами, а також Президією Національної академії наук України. Нацкомісія має створити Центр української мови, який буде виконувати рішення Комісії, тобто проводити іспити з української мови високопосадовцям і суддям, видавати сертифікати, розробляти посібники, а також організує Термінологічний центр української мови, що буде опрацьовувати зміни до українського правопису, стандарти термінології та транскрибування. Громадяни зможуть скаржитися на порушення прав щодо використання української мови Уповноваженому із захисту державної мови, а його секретаріат реєструватиме скарги й забезпечуватиме їх розгляд. Вперше передбачено відповідальність за невикористання державної мови. Публічне приниження чи зневажання державної мови прирівнюється до публічної наруги над Державним прапором, гербом України чи гімном і карається штрафом або арештом до півроку, чи тюремним терміном до трьох років.

Законопроект № 5669 "Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні". Схожий на вищеописаний: українська мова – державна, створення Нацкомісії зі стандартів державної мови, однак не визначено штрафів за недотримання закону та покарання за приниження української мови. Регіональні мови та мови нацменшин названо іноземними. Високопосадовці та іноземці, які бажають отримати громадянство України, повинні, як і в попередньому законопроекті, володіти державною мовою. Телепередачі стовідсотково мають бути озвучені або продубльовані українською мовою. Це ж стосується і преси.

Законопроект № 5556 "Про мови в Україні". Прописано, що українська мова – державна, у межах Автономної Республіки Крим аналогічну роль відіграє кримсько-татарська мова, яка може використовуватися на рівні з українською. Підкреслено, що українські діалекти, а також мови мігрантів не є мовами корінних народів і національних меншин України. Дві третини контенту ЗМІ має

видаватися українською мовою. Державна преса має бути українськомовною, лише в Криму допускається використання кримсько-татарської мови. Телерадіокомпанії повинні мовити українською, за межами держави допустимі інші мови. У населених пунктах, де мешкають корінні народи, можливе мовлення мовами нацменшин. Контролює виконання закону Кабмін, відповідають за його виконання держслужбовці.

5 жовтня 2018 року Верховна Рада в першому читанні ухвалила законопроект "Про забезпечення функціонування української мови як державної". Цей законопроект № 5670-д передбачає передусім захистити права тих, хто хоче говорити українською мовою та одержувати нею інформацію й послуги. Закон не зазіхає на звичні мовні практики більшості населення, натомість забезпечує повноцінну можливість вибору мови спілкування для громадян, усуває перешкоди для переходу на українську. Дія законопроекту не поширюється на мову приватного спілкування та релігійних обрядів, але детально розписує вживання української мови як державної в усіх публічних сферах і законодавчо утверджує її позиції як державної, запроваджує механізми, що дозволятимуть забезпечувати виконання закону.

- Чи всі вимоги законопроекту врахували парламентарі?

- У чому полягає компромісний характер законопроекту № 5670-д, ухваленого в першому читанні.

- Які доповнення, на Вашу думку, потребує законопроект?

На основі наведених та власних аргументів студенти мають змогу вчитися логічно мислити, аналітично дискутувати, переконливо висловлювати власну думку з актуальних проблем сучасної української літературної мови, методики викладання лінгвістичних дисциплін.

*Висновки.* Отже, мислення відображає світ у поняттях, судженнях, теоріях; критичне мислення забезпечує самостійні та відповідальні дії філолога, ретельно обмірковані та незалежні рішення в розв'язанні лінгвістичних та лінгводидактичних проблем, формує фахівця, який уміє перемагати сумніви, шукати й бачити зв'язки між явищами й поняттями, унеможлиблює

маніпулювання ними; врешті-решт є запорукою демократії, оскільки забезпечує науково-технічний та суспільний прогрес.

*В статті поднята проблема розвитку мислення студентів в процесі професійного становлення; проаналізовано мислення як пізнавальна діяльність індивіда; зосереджено увагу на нерозривній зв'язі мислення з мовою; визначено роль критичного мислення в умовах інформаційного суспільства; запропоновано орієнтовану структуру академічного заняття, призначеного для розвитку критичного мислення студентів; наведено приклади завдань з метою розвитку критичного мислення філологів; вибірково проілюстровано структуру адаптованих до академічного навчання інтерактивних прийомів; визначено роль аргументів для обґрунтування лінгвістических і лінгводидактичних явищ, фактів; наведено приклади проблемно-дискусійних питань, блоки доказового матеріалу.*

*Ключевые слова: мислення, розвиток критичного мислення, інтерактивні прийоми навчання, роль аргументів, проблемно-дискусійні питання, блоки доказового матеріалу.*

*The article raises the problem of developing students' thinking in the process of professional development; the thinking is analyzed as the cognitive activity of the individual, which is characterized by a generalized and mediated reflection of reality; given a list of types of thinking, among which the most relevant for the study were verbal-logical, creative, visual-shaped; the attention is focused on the inextricable connection of thinking with speech, on the basis of which mental actions are made that make it possible for individuals to plan their activities; in the conditions of the information society a special role of critical thinking is defined, which allows a specialist to formulate plausible judgments by hypotheses, solving problem issues with the use of thought operations such as analysis, synthesis, and evaluation; the indicative structure of the academic lesson intended for the development of critical thinking of students is proposed; examples of tasks for the development of critical thinking of*

*philologists are given; the structure of adapted to the academic study of interactive techniques: «multi-vote», «teaching I study », «take a position» are illustrated; the role of arguments intended for substantiation, confirmation of linguistic and linguodidactic phenomena, facts is motivated; Examples of problem-discussion questions with blocks of proofs material are given.*

*Keywords: thinking, development of critical thinking, interactive learning techniques, role of arguments, problem-discussion questions, the blocks of proofs material.*

### **Література**

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і гол. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2007. -1736 с.
2. Воробйова Л.М. Психолінгвістичний глосарій / Л.М.Воробйова. – 2-е вид., доп. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 128 с.
3. Максименко С.Д. Мислення // Загальна психологія: підручник для студентів ВНЗ / С.Д.Максименко, В.О.Зайчук, В.В.Клименко, В.О.Соловієнко, за заг. ред. С.Д.Максименка. – К.: Форум, 2000. - С.202-217.
4. Педагогічний словник / за ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516с.
5. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І.Пометун. – К., 2007. – 144 с.
6. Психологічний словник / за ред. В.І.Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 215 с.
7. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / під керівництвом В.Б.Шапаря. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
8. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с.
9. <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
10. [School3.ck.ua/vistavra\\_pedagogichnih\\_tehnologiy](http://School3.ck.ua/vistavra_pedagogichnih_tehnologiy).

### **Literatura**

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoji ukrajinskoji movy / ukladach i hol. red. V.T.Busol. – K.: Irpin: Perun, 2007. -1736 s.
2. Vorobjova L.M. Psycholinhvistychnyi hlosaryi / L.M. Vorobjova. – 2-e vyd., dop. - Rivne: Volynski oberehy, 2011. – 128 s.
3. Maksymenko S.D. Myslennja // Zahalna psycholohija: Zahalna psycholohija: pidruchnyk dlja studentiv VNZ / S.D.Maksymenko, V.O.Zaichuk, V.V.Klymenko, V.O.Solovijenko, za zah. red. S.D.Maksymenka. – K.: Forum, 2000. - S. 202-217.
4. Pedahohichnyi slovnyk / za red. M.D.Jarmachenka. – K.: Pedahohichna dumka. 2001. – 516 s.
5. Pometun O.I. Entykladpedija interactyvnoho navchannja / O.I. Pometun. – K., 2007. – 144 s.
6. Psycholohichnyi slovnyk / za red. V.I.Voitka. – K.: Vyhcha shkola. 1982. – 215 s.
7. Psycholohichnyi tлумachnyi slovnyk naisuchasnishyh terminiv / pid kerivnytvtvom V.B.Shaparja. – H.: Prapor, 2009. – 672 s.
8. Filosofskyi slovar / pod red. I.T.Frolova. – 4-je izd. – M.: Politizdat, 1981. – 445 s.
9. <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
10. [School3.ck.ua/vistavra\\_pedagogichnih\\_tehnologiy](http://School3.ck.ua/vistavra_pedagogichnih_tehnologiy).